

16.05.2019

Sosialterapeutiske levetilpassing i lyset av normalisering og inkludering

Solveigh Raffaella Natalie Leisling

STEINERHØYSKOLEN I OSLO
BACHELORGRAD I SOSIALPEDAGOGIKK 2019
11256 ORD

Innhold

1. Innledning	2
2. De første Institusjoner	5
2.1 <i>Veien mot Ansvarsreformen</i>	7
3. Normaliseringstanken	7
3.1 <i>Normaliseringens åtte kriterier</i>	7
3.2 <i>Verdsatte sosiale roller</i>	10
4. Ansvarsreformen	11
5. Et neste skritt – FN-konvensjonene og inkludering	11
6. Karl König og landsbyimpulsen Camphill	13
6.1 <i>Oppbygging av en landsby</i>	14
6.2 <i>Vidaråsen – bofellesskap, arbeidsliv og kultur</i>	15
6.3 <i>Bofellesskapene</i>	16
6.4 <i>Arbeidets betydning i landsbyen</i>	17
7. Hva vil det si å ha en utviklingshemming?	18
7.1 <i>Ungdom med utviklingshemning</i>	20
7.2 <i>Hva møter de unge voksne på Vidaråsen i dag?</i>	22
8. Vidaråsen sett i lys av normalisering, VSR og inkludering	23
8.1 <i>Vidaråsen i forhold til normaliseringsprinsippet</i>	23
8.2 <i>Vidaråsen i forhold til verdsatte sosiale roller</i>	25
8.3 <i>Vidaråsen i forhold til inkludering</i>	26
9. Egen konklusjon	28
Litteraturliste	30

1. Innledning

Vidaråsen landsby er den eldste av seks Camphill-landsbyer i Norge, det vil si bo og leve - fellesskap for mennesker med utviklingshemning, basert på antroposofiske ideer. I 2016 markerte Vidaråsen sitt 50-års jubileum, under tittelen «Et verdig liv», med fester og arrangementer igjennom hele året. Medarbeidere og mennesker med utviklingshemning preget alt som foregikk med mye entusiasme og energi. Under den store feiringen på Holmenkollen Parkhotell og markedet på Youngstorget i Oslo, viste Camphill seg frem fra sin beste side. Sang og skuespill, musikk og håndverk og mange forskjellige mennesker som møttes underveis. Alle skulle kunne være med, de gamle og de unge, medarbeidere og mennesker med utviklingshemning. Dette er et kjennemerke for Camphill, å bringe ulike mennesker sammen.

I de siste ti år har jeg levd og arbeidet på Vidaråsen. I denne tiden har jeg gjort varierte erfaringer i arbeidet med mennesker med utviklingshemning, eller *landsbyboere* som de gjerne kalles i Camphill-sammenheng. Jubileet fikk meg til å tenke på hvor mye som har forandret seg for mennesker med utviklingshemning på de 50 årene som er gått. Fra et isolert liv bak lukkede dører, til dette jubileet i 2016, der Camphill og spesielt landsbyboere viste seg stolte frem.

Jeg har blitt godt kjent med mange beboere på ulike alderstrinn og med deres livshistorie. Flere av de eldste beboere, som har bodd på Vidaråsen helt siden 60- og 70-tallet, kom fra sentralinstitusjoner rundt omkring i landet før de flyttet til Vidaråsen. I disse institusjonene var det ikke lagt opp til og heller ikke kapasitet til, individuell oppfølging av de som bodde der. Livet på institusjon var preget av rutiner og begrensninger. Mye av dagen ble tilbragt i samme rom eller i sengen. Også uken igjennom var det ofte ikke mye avveksling for utviklingshemmede, og alt som fantes av tilbud skjedde innenfor institusjonen. De som kom til Vidaråsen fra slike steder på 60- og 70-tallet opplevde derfor en dramatisk forbedring av levekår (Edlund, 2010).

Dette hadde å gjøre med det faglige, terapeutiske miljøet på Vidaråsen. Den jødiske legen Karl König startet denne impulsen på 1930-tallet. Han hadde flyktet fra Østerrike til England med sin familie og andre unge jødiske flyktninger. I England gjorde de det til sin oppgave å ta vare på de svakeste i samfunnet, barn med utviklingshemning. Da disse barn ble voksne grunnla de landsbyene til voksne mennesker med utviklingshemning i Skottland. På 1960-tallet ble det også etablert et slikt tilbud for og med mennesker med utviklingshemning i

Norge, da den første Camphill-landsbyen Vidaråsen ble startet i Andebu i Vestfold.

I Camphill-landsbyer blir det lagt stor vekt på fellesskap, både når det gjelder bolig, arbeid og kulturelle arrangementer. I familiehusene bor landsbyboere og medarbeidere under samme tak, ofte med felles kjøkken og stue. Livet i en Camphill-landsby bygger på tradisjoner og feiringer i gjennom dagen, uken og året, noe som sørger for forutsigbarhet og stabilitet. Samtidig blir praktisk og kunstnerisk arbeid fremmet og det finnes mange muligheter til å ha en tilpasset oppgave som er til nytte for hele fellesskapet.

Det er ikke vanskelig å forestille seg at mange beboere som flyttet til Vidaråsen på 60- og 70-tallet blomstret opp når de kom til Vidaråsen og kom inn i en sosial sammenheng med meningsfulle oppgaver. Ved siden av boformen, der beboere og medarbeider bor under samme tak, og beboere oftest ble del av en familiesituasjon, var det også medarbeideres holdninger som bidro til å gjøre en forskjell i deres liv. Beboere og medarbeidere skulle være likeverdige og inngå i et fellesskap. Som König sa i et foredrag til medarbeider i de første Camphill-landsbyer for voksne, kom likeverdet blant annet frem i det at alle bidro i den grad de kunne til fellesskapets behov (König 1998).

Bortsett fra aldersforskjellen er det store ulikheter mellom de beboere som var på Vidaråsen da jeg kom for 10 år siden, og de unge mennesker med utviklingshemning som har flyttet til Vidaråsen de siste årene. De som søker seg til Camphill-landsbyene i dag er stort sett unge mennesker i begynnelsen av 20- årene. De kommer med familie og venner på prøvebesøk, ser seg rundt i hus og hage, og stiller spørsmål om internettforbindelser og TV. Disse unge menneskene har vokst opp i sin en vanlig familie med foreldre og søsken, gikk kanskje i den lokale barnehage og grunnskole, er med i et idrettslag og bruker facebook daglig. Mange kommer med store forventninger til livet, de vil oppnå noe, utdanne seg eller lære et yrke. De tar seg tid til å ta en avgjørelse om å flytte til Vidaråsen, og de får hjelp til å se fordeler og ulemper ved å bo i et slikt fellesskap.

Da det første Camphill ble grunnlagt var det knapphet på ressurser, og de første medarbeidere valgte derfor å ikke ha noen lønn men heller fordele midlene som fantes basert på behov. Som en eldre medarbeider på Vidaråsen fortalte meg, var det heller ikke uvanlig i de første årene at beboere delte rom. På Vidaråsen er det mye som har forandret siden begynnelsen. Boformen og det økonomiske fellesskapet blant medarbeidere viste seg til å ha så stor verdi at det ble praktisert videre. Som jeg skal skrive mer utdypende om i kapittelet om Vidaråsen senere i oppgaven, finnes det i dag ulike boformer på Vidaråsen.

Denne livsformen korresponderte på mange måter med ideen om *normaliseringen*, som på 1970-tallet sto i fokus i omsorgen for mennesker med utviklingshemning i Norge.

Gjennom normaliseringstanken ønsket man å sikre mennesker med utviklingshemning like levekår som folk ellers hadde, og å komme bort fra institusjonalisering og segregering som var praksisen frem til da. Det var disse normaliseringsideene som langt på vei ga det teoretiske grunnlaget for inkluderingspolitikken vi har i dag.

Camphill impulsen i Norge samsvarte som sagt med normaliseringstanken, og passet på mange måter inn i tidsånden på 1970-tallet. Som en alternativ impuls i samfunnsdebatten om det som den gang het "åndssvakeomsorgen" fikk Camphill mye oppmerksomhet og støtte blant de som ville tenke nytt. Camphill-impulsen stilte seg inn i debatt om de utviklingshemmedes livssituasjon. Samtidig møtte idealismen som levde i landsbyen ungdomsbevegelsen på slutten av 1960-tallet, spesielt når det kom til søking etter nye sosiale fellesskap, idealistisk lønssystem eller økologisk landbruk. Dette fikk mange unge mennesker til å reise til Vidaråsen for å bli medarbeidere.

Dette er noe som også i dag, i en forandret form, fortsatt er tilfelle. Som jeg skrev tidligere kom jeg som ung medarbeider til Vidaråsen og har vært der i 10 år. I disse årene har jeg sett unge mennesker komme og gå, og det stadig har skjedd forandringer, både når det gjelder beboernes situasjon og medarbeidernes situasjon. Gjennom denne oppgaven har jeg blitt bedre kjent med Camphill generelt og Vidaråsens historie spesifikt, og det er tydelig at noen av kjerneideene fra Camphills begynnelse fortsatt er like tilstede i noen områder i dag. I denne oppgaven skal jeg skrive om opprinnelsen til Camphill impulsen, belyse dens historiske kontekst og de idealer som var grunnleggende og veivisende for videreføringen. Men allerede her vil jeg presentere et spørsmål jeg lurte på underveis: Når det er så mye som har forandret seg i Norge siden 1950-tallet og også landsbybeboere har blitt mer individuelle og selvbevisste – hvordan har Camphill forandret seg for å møte samfunnet og disse mennesker i dag?

Slik jeg ser det har både normaliseringstanken og Camphill-impulsen hatt stor betydning for mennesker med utviklingshemning. Men hvor møtes de? I denne oppgaven vil jeg se på Camphill-landsbyer i forhold til teoriene om normalisering og inkludering, og fordeler og ulemper ved de to tilnærminger. Derfor er min problemstilling:

På hvilken måte kan et sosialterapeutisk fellesskap tilfredsstille prinsippene om normalisering og inkludering for mennesker med utviklingshemning?

Mitt teoretiske utgangspunkt for denne oppgaven er ideen om normalisering (Nirje 1968) som var veivisende for ansvarsreformen på 1990-tallet, samt prinsippet om selvbestemmelse og

inkludering som er fastslått i FN-konvensjonen. Prinsippene var revolusjonerende da de kom opp i samfunnet og utviklingshemmede fikk et stort løft i levekårene deres gjennom disse. I oppgaven vil jeg også trekke inn Wolfensbergers ide om verdsatte sosial roller, eller VSR (Askheim 2016), som går ut i fra at den sosiale rollen en har i samfunnet er avgjørende for ens livskvalitet.

Min bakgrunn på praksisfeltet innenfor en Camphill-landsby, og min interesse for normaliseringsteori og inkludering fikk meg til å ville se på i hvilken grad intensjonene i reformen er blitt oppfylt i Camphill.

For å finne svaret på spørsmålet har hovedkildene i forhold til normalisering, vært Askheims bok "Fra normalisering til empowerment" (2016), som tar for seg normaliseringsideologien og dens videreføring til empowerment, og Nirjes originaltekst om normalisering fra 1968. Hovedkilden i forhold til sosialterapeutiske fellesskap har vært Edlunds bok "Kulturøyer" (2010), som er en ressurs når det kommer til landsbyenes praksis som ellers har blitt lite akademisk undersøkt og beskrevet.

Når det gjelder inkludering har jeg satt meg inn i FN-konvensjonene og NOU 2016:17 med tittelen «På lik linje». Videre har jeg sett på Tøssebro og Söderströms rapport 20 år etter HVPU-reformen med tittelen: "Innfridde mål eller brutte visjoner?" som er en undersøkelse av levekårene til mennesker med utviklingshemning etter ansvarsreformen, og utgaver av tidsskriftene SOR-rapport og Landsbyliv. En viktig kilde når det kommer til Vidaråsen har vært boken «Bortenfor anstalt og ensomhet», skrevet av den norske kriminologiprofessor Nils Christie og gitt ut i 1989. Boka har i sin tid vært et viktig bidrag til å beskrive praksisen i landsbyen. Gjennom den fenomenologiske beskrivelsen av landsbyen hevet Christie denne praksisen opp på et teoretisk nivå og satte landsbymodellen som en fellesskapsmodell ved siden av samfunnets integreringspolitikk i den tiden (Edlund 2010). Jeg har brukt den tyske oversettelsen «Jenseits von Einsamkeit und Entfremdung» fra 1992.

I det følgende skal jeg skrive om omsorgstilbudet for mennesker med utviklingshemning fra begynnelsen av det forrige århundre og introdusere normaliseringsprinsippet med dens historiske kontekst.

2. De første Institusjoner

I dette kapitlet vil jeg ta for meg omsorgstilbudet i første halvdel av det 20. århundret for å gi et overblikk over omstendighetene som førte til forandringene i omsorgstilbudet de siste 50 år. Deretter skal jeg presentere normaliseringstanken slik den ble formulert av B. Nirje og som

ble lagt til grunn for den store ansvarsreformen på 90-tallet. Kort vil jeg også nevne W. Wolfensberger og deler av hans teori om verdsette sosiale roller.

2.1 Fra institusjonalisering til normalisering

De siste hundre årene har det blitt lagt ned et stort arbeid på nasjonal plan for å forbedre levekårene til mennesker med utviklingshemning. «Åndssvakeomsorgen» som det het på begynnelsen av det 20. århundre, har vært gjennom flere store forandringer.

I 1915 overtok staten det tidligere private «Emma Hjorts pleie- og Arbeidshjem» og i 1917 ble «Klæbu pleiehjem» ved Trondheim åpnet. Disse var de to første pleiehjem i Norge som staten tok ansvar for. For å komme inn under betalingsloven (fra 1949) og å kunne motta finansiell støtte fra staten måtte alle pleiehjem og lignende bli godkjent av sosialdepartementet.

Virksomhetene fikk da finansiell støtte fra staten for hver beboer. Dette var et første skritt i retning systematisk omsorg for mennesker med utviklingshemning.

Etter andre verdenskrig ble det lagt store planer om å bygge ut de eksisterende institusjonene og andre tilbud, for å skape flere institusjonsplasser. Ole B. Munch, Direktør og overlege ved Emma Hjorts hjem og statens konsulent for åndssvakesaker, hadde allerede i 1949 begynt å utforske mulighetene til en bedre, mer sentralisert og systematisk omsorg for de åndssvake. Det ble etablert en mengde av ulike typer hjem og skoler for åndssvake, noen av dem under statens regi, men de fleste av dem ble nok drevet privat eller av frivillige organisasjoner som Røde Kors eller Diakonforbundet (Edlund 2010). Slik Edlund skriver i boken «Kulturøyer» var åndssvakeomsorgen blitt «et hjerteanliggende» med mye personlig engasjement av både amatører og fagfolk. Hjemmene fikk støtte gjennom betalingsloven, men det ble tydelig at det trengtes bedre oversikt over alle private og offentlige tilbud. For å få bedre oversikt og kontroll over disse virksomhetene ble Helsevernet for psykisk utviklingshemmede, HVPU, grunnlagt i 1970.

Den norske forfatteren, regissøren og journalisten Arne Skouen hadde datteren sin på Emma Hjorts hjem. Etter å ha sett levekårene til barna der utga han boken «Rettferd for de handicappede» i 1966, som beskrev de uverdige forhold i hjemmet og han kritiserte institusjonene for både deres medisinske og terapeutiske tilbud og det lite stimulerende sosiale opplegget. «Rettferd for de Handicappede» ble til en større bevegelse som hadde satt seg som mål å få omsorgen for mennesker med utviklingshemning inn under sykehusloven. Debatten om håndtering av åndssvakeomsorgen i Norge fortsatte gjennom hele 70-tallet og det var mye kritikk på institusjonene og statens håndtering av omsorgen for mennesker med

utviklingshemming. I 1967 ble «Norsk Forbund for psykisk utviklingshemmede» opprettet (Naku.no 2019), og i 1969 kom institusjoner for mennesker med utviklingshemning inn under sykehusloven, noe som førte til at fylkeskommunene fikk ansvaret til å organisere omsorgstilbudene.

2.1 Veien mot Ansvarsreformen

I løpet av 70-tallet dukket det opp nye tanker om omsorg for mennesker med utviklingshemning. Allerede i 1969 skrev Bengt Nirje, som på denne tiden var leder for den svenske foreldreforeningen, «Swedish Association for Retarded Children» (Askheim 2016). I 1976 ble den ene artikkelen; «The Principle of Normalization and its Human Management Implications,» utgitt som en bok under tittelen «Changing patterns in Residential Services for the Mentally Retarded.» Normalisering slik Nirje så det, skulle bidra til å bedre levekårene til mennesker med utviklingshemning og bidra til at disse kunne leve et liv nærmest opp til det som var vanlig for folk flest.

3. Normaliseringstanken

Selv om de første profesjonelle artikler om normalisering først ble utgitt i USA har de skandinavisk opprinnelse. Allerede på slutten av 1950-tallet formulerte Erik Bank-Mikkelsen, lederen av den statlige åndsvakeomsorgen i Danmark, en tilnærming til åndsvakeomsorgen som ligner normaliseringstanken. Han brukte ordet «normal» i de setninger han formulerte for å beskrive hva et vanlig liv, slik han mente at også de utviklingshemmede burde få ta del i, kunne være (Askheim 2016). Det var Bengt Nirje som laget en systematisk beskrivelse av normaliseringstanken, og det var denne beskrivelsen som ble lagt til grunn for reformer innenfor omsorg for mennesker med utviklingshemning i USA så vel som i Skandinavia. Nirje formulerte åtte kriterier for å beskrive hva normalisering innebærer og som han knyttet til normale levekår (Askheim 2016).

3.1 Normaliseringens åtte kriterier

I det følgende skal jeg gi en forkortet sammenfatning av normaliseringens åtte kriterier, med utgangspunkt i Nirjes engelske originaltekst fra 1969.

1. Normal døgnrytme: Normal døgnrytme innebærer at mennesker med utviklingshemming skal ha en dagsrytme nærmest opp mot det som folk flest har. De skal komme seg ut av sengen om morgenen, spise måltider til normale tider og legge seg om kvelden når de blir

trøtte.

2. *Normal ukerytme*: Med normal ukerytme mener Nirje at utviklingshemmede skal ha ulike aktiviteter på ulike steder. Det vil si at mennesker med utviklingshemning går på skole eller arbeider og har sine fritidsaktiviteter, et annet sted enn hjemme.

3. *Normal årsrytme*: Høytider og andre festdager blir markert sammen med familie og venner. Normal årsrytme handler også om å reise på ferier og å skille mellom arbeidsdager og fridager.

4. *Aldersadekvate erfaringer*: Utviklingshemmede skal ha normale og aldersadekvate erfaringer. Utviklingshemmede barn skal kunne vokse opp i sine familier, gå på skole med andre barn og være med på fritidsaktiviteter.

Nirje mener at ungdom med utviklingshemning ikke skal være omgitt av voksne med utviklingshemning fordi ungdomstiden er den tiden da menneskets sosialisering etablerer seg i samfunnet, og ungdom med utviklingshemning vil ha større utbytte av å være omgitt av mest mulig normale mennesker for å få normale inntrykk av oppførsel i samfunnet.

Voksne mennesker med utviklingshemning skal få skille mellom voksenlivet og barndommen. Han mener denne overgangen er spesielt vanskelig for utviklingshemmede fordi de ofte blir sett på og behandlet som om de fortsatt var barn, og han vektlegger familiens og omsorgspersoners rolle i denne overgangen.

For eldre mennesker med utviklingshemning så Nirje for seg at de skulle bo i området der de har tilbrakt sitt voksne liv, for å kjenne til omgivelsene og være nær familie og venner.

5. *Valg og ønsker*: I tråd med normaliseringstanken skal utviklingshemmede i så stor grad som mulig får være med på å velge og bestemme i sitt eget liv, og omsorgspersonalet skal strekke seg langt for å få utviklingshemmedes ønsker oppfylt.

6. *Det annet kjønn*: Normaliseringstanken åpner også for at utviklingshemmede skal kunne ha normal omgang med det andre kjønn. Nirje kom frem til at gutter og jenter og menn og kvinner med utviklingshemning vil ha godt av felles aktiviteter og at deres adferd blir forbedret gjennom dette, samt bidra til bedre trivsel fordi man legger til en motivasjon som ofte oppstår i blandede grupper.

7. *Økonomi*: Når det gjelder økonomi mener Nirje at utviklingshemmede som mottar trygd fra staten for å dekke deres omkostninger skal regelmessig få et visst beløp i lommepenger til egen disposisjon. Dette vil bidra til en mer realistisk tilgang til og omgang med samfunnet og tilbudene som finnes der.

8. *Bostandard og bosted*: Utviklingshemmede skal ha lik standard som den generelle befolkningen i de anlegg de bruker. Når det handler om bolig skal det ikke legges opp til store

institusjoner, og størrelsen skal ikke overskride det samfunnet rundt klarer å assimilere i sin normale hverdag. Om det skal bygges nye boliger til utviklingshemmede skal de ikke plasseres isolert fra samfunnet. Utviklingshemmede skal kunne bo i nabolag som helt vanlige folk (Nirje, 1969).

Gjennom disse åtte kriteriene, mente altså Nirje, at utviklingshemmede ville få et bedre liv. Han fremhever at utviklingshemmede skal ha samme rett til utdanning og dannelse, særlig i forhold til det sosiale. Han understreker også at når det foreligger lærevansker eller en annen type diagnose som innebærer et større behov for veiledning, skal det settes inn ekstra tiltak for å stimulere deres læring og utvikling. For å kunne utvikle selvsikkerhet og selvfølelse trenger utviklingshemmede å oppleve mestring, samtidig skal utviklingshemmede akseptere deres tilstand og handikap som en del av seg selv (Nirje 1969).

Nirjes formulering og presisering av disse prinsippene ble en viktig igangsetter av en nytenkning innenfor åndssvakeomsorgen. Sammen med institusjonskritikken var de nye tankene om omsorg, med på å legge grunnlaget for den såkalte Ansvarsreformen (HVPU-reformen) i 1990.

Det ble riktignok en bedring innenfor mange institusjoner på 70-tallet, man satset på færre beboere per bolig, flere ansatte og et bedre fritidstilbud (Naku.no 2019). Men kritikken på institusjonene fortsatte og det ble tydelig at normaliseringen ikke var fullt ut gjennomførbar innenfor institusjonene, også fordi normalisering forutsetter normal tilgang til samfunnsarenaer. En naturlig følge av dette var kravet om integrering av disse mennesker ved å gi dem mulighet til nærhet til og tilgang til de samme vanlige sosiale arenaer som folk ellers (Edlund, 2010).

Utover 90-tallet ble normaliseringen kritisert, av både fagfolk og funksjonshemmede selv. Det viste seg i praksisen at retningslinjene som normaliseringstanken ga til kommunene og omsorgspersoner var for generelle. Det ble store variasjoner fra kommune til kommune i hvordan normaliseringstanken ble tydet og praktisert (Askheim 2016). Videre ble den også kritisert for ikke å ta nok hensyn til de individuelle behov og ønsker til mennesker med utviklingshemning.

Sammenfattende kan man se at normaliseringen i seg selv hadde som mål å «normalisere» livssituasjonene til mennesker med utviklingshemning, og er dermed som teori enkel og grunnleggende. Hvordan det skulle bli praktisert var lite definert (Askheim 2016). Samtidig var det et skritt i retning like rettigheter for mennesker med utviklingshemning, og kvalitativ omsorg i forhold til etterkrigstidens kvantitative fokus der det gjaldt å bygge ut institusjonene

for å få flere sengeplasser (Solum 1994).

3.2 Verdsatte sosiale roller

En annen teoretiker som også kom til å spille en rolle, også her i Norge, var canadieren Wolf Wolfensberger, som arbeidet ved universitetet i Syracuse, USA. Han var flere ganger i Skandinavia, og ble inspirert av normaliseringstanken der, og utviklet etter hvert sin egen tolkning av denne (Askheim 2016). Selv om hans forskning fokuserte på marginaliserte grupper generelt, var mennesker med utviklingshemning en av gruppene han skrev mest om. Wolfensberger utarbeidet en teori som ville hjelpe arbeidet med mennesker som ble tilsidesatt og sett ned på av samfunnet. På 80-tallet sluttet Wolfensberger å bruke normalisering som begrep, og erstattet dette med Verdsetting av Sosiale Roller (Social Role Valorization) (Askheim 2016).

Wolfensbergers teori er omfattende, og en nøyre beskrivelse av denne ville gå utover rammene til denne oppgaven. Den viser til sammenhenger i prosessen som devaluerer marginaliserte mennesker i samfunnet. Han pekte på at lite verdsatte mennesker blir tildelt lite verdsatte roller, og slik blir det vanskeligere for folk å respektere disse menneskene. Samtidig er det en tendens til at en person som ikke blir verdsatt av andre plukker opp denne holdningen og holder den mot seg selv, noe som igjen gjør at andre verdsetter denne personen enda mindre. Ifølge hans teori måtte alle mennesker rundt individene i de marginaliserte gruppene arbeide med sine tilnærminger og holdninger til disse. Både profesjonelle og familiære omsorgspersoner hadde ansvar for å arbeide med sine egne forutsetninger om de ville stoppe devalueringprosessen.

Wolfensberger mente man kunne snu denne prosessen ved å høyne «det sosialt konstruerte bilde» av en gruppe, blant annet ved å høyne deres kompetanse, slik at de kunne bli tildelt verdsatte sosiale roller (Askheim 2016). Wolfensbergers forståelse av kompetanse innebærer både det å utvikle sosiale og praktiske ferdigheter, altså alt fra å kunne kle seg riktig i forhold til anledningen til å kunne utføre arbeidsskritt, som vil føre til økt verdsetting i og av samfunnet (Askheim 2016).

Avsluttende kan man si at VSR som en normaliseringsteori tar avstand fra den medisinske forståelsen av funksjons- og utviklingshemning, og heller tar inn utfordringene til individet i møtet med samfunnet (Askheim 2016).

4. Ansvarsreformen

I oktober 1985 ble NOU 1985:34 (Norsk offentlig utredning) under ledelse av Ole Petter Lossius publisert av Sosialdepartementet. I utredningen heter det at

[...] utvalgets omfattende befaringer viser at livssituasjonen og levekårene for psykisk utviklingshemmede i institusjonene medmenneskelig, sosialt og kulturelt er uakseptable (jf kapittel 7.3.1 og 7.3.2).

Dette utvalget, også kalt for Lossius-utvalget, foreslo i rapporten å avvikle de store institusjonene innenfor helsevernet for psykisk utviklingshemmede, noe som ble satt i gang på 1990-tallet. Gjennom denne reformen fikk hjemkommunene ansvaret for å skaffe adekvate botilbud for mennesker med utviklingshemning.

De store institusjonene ble nedlagt og ansvaret for mennesker med utviklingshemning ble gitt over til det allmenne helseapparatet. Med normaliseringstanken i bakgrunn skulle alle mennesker med utviklingshemning få mulighet til egen leilighet og tilbud om arbeid eller dagaktivitet i sin hjemkommune. Gjennomføring av reformen ble satt i gang 1.1.1990 og kommunene begynte å plassere de beboere som ble tilbakeført innenfor kommunen. Mange kom til kommunale bokollektiver med begrunnelse av at det ut ifra deres helsemessige og sosiale forutsetninger, var mest hensiktsmessig, og noen fikk individuell bolig. Det fantes riktignok både pårørende og beboere av tidligere HVPU-institusjoner som ikke ønsket å flytte til den formelle hjemkommunen, og en del pårørende klaget over reformens «tvangsflytting» av beboere (Romøren 1995, s 19).

Planen om nedleggelsen ble realisert og reformen ble gjennomført. Innen 1995 var institusjonene stengt og beboere tilbakeført til kommunene. Men det viste seg at de målene av reformen som ikke var tilknyttet bolig ikke var nådd. Integrering av disse mennesker i samfunnet har vist seg å være vanskelig, selv om de flyttet til vanlige boligområder eller fellesskapsorienterte kommunale boliger (Brevik og Høyland 2007, s. 120).

5. Et neste skritt – FN-konvensjonene og inkludering

Store endringer har skjedd innenfor omsorg for mennesker med utviklingshemning. Fra 60-tallets fokus på materielle ting og ressurser, via normaliseringen på 70-tallet med begreper som livskvalitet og verdsatte sosiale roller, frem til ansvarsreformen som ønsket integrering av mennesker med utviklingshemning i normalsamfunnet og som førte til nedleggelse av institusjonene.

Etter ansvarsreformens gjennomføring ble det gjort en rekke undersøkelser for å se i hvilken

grad reformen har forbedret utviklingshemmedes levekår. Den første store undersøkelsen ble gjort 10 år etter reformen og funnene tegnet et nokså pessimistisk bilde. Når det gjaldt bostandard ble det en betydelig bedring, men integrering og deltakelse i samfunnet var knapt oppnådd.

Samtidig ble det også på internasjonalt nivå arbeidet med tanker om rettigheter for mennesker med utviklingshemning. I 2006 vedtok FN «*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*», på norsk «Konvensjonene om rettigheter for mennesker med utviklingshemning». I 2015 ratifiserte Norge disse. Konvensjonen forplikter konvensjonspartene til å gjennomføre nødvendige reformer for å sikre mennesker med utviklingshemning like rettigheter og muligheter. Dette er fastslått i 50 artikler. Som tittelen sier, handler konvensjonene om *rettighetene* til mennesker med utviklingshemning. Det vil si at disse mennesker har en rett til et autonomt liv, som de opplever selv å bestemme over, et liv de kan leve så selvstendig som mulig med de aktiviteter de selv velger, sammen med de mennesker de vil være sammen med. De har rett til å flytte dit de ønsker eller å bo på den måten de trives best på, og delta aktivt i det lokale samfunnet.

I Norge har velferdspolitikken etter ansvarsreformen vært opptatt av antidiskriminering av, og rettigheter for, mennesker med funksjonshemning. NOU 2001:21 «Fra bruker til borger» ble satt i gang med for å utrede om mennesker med utviklingshemning fikk oppfylt sine rettigheter (Askheim 2016). Allikevel viste NOU 2016:17, en undersøkelse av levekår til mennesker med utviklingshemning i forhold til FN-konvensjonen, at det er stor avstand mellom situasjonen slik den er for mange mennesker med utviklingshemning og hvordan situasjonen skulle være ifølge konvensjonen, både når det gjelder bolig, helsetjenestetilbud og rettssikkerhet. Utvalget utarbeidet «Åtte løft» som forslag for å oppfylle konvensjonene og forbedre levekår til mennesker med utviklingshemning.

Begrepet *inkludering* blir brukt i både konvensjonene og i «På lik linje». I motsetning til integrering, som var en naturlig følge av normaliseringen, tar inkludering som utgangspunkt at alle hører til og det handler om hvordan helheten skal endre seg slik at alle kan være med på lik linje. Man kan si at integrering er en sosialpolitisk handling, mens inkludering handler om en kulturell handling. Man kan integrere et barn med utviklingshemning i en vanlig klasse, men barnet blir kun inkludert om klassen mottar det som en likeverdig del av gruppen.

Mens det på 60- og 70-tallet i Norge ble arbeidet og forsket på å finne løsninger i forhold til åndssvakeomsorgen, vokste det i Skottland frem et nytt tilbud for mennesker med

utviklingshemning.

6. Karl König og landsbyimpulsen Camphill

Karl König ble født i Wien i en jødisk familie i 1902. Etter skolen studerte han medisin og ble interessert i antroposofi, en spirituell filosofi grunnlagt av filosofen Rudolf Steiner etter den forrige århundreskifte. Kjent er for eksempel Steinerskolene (www.steinerskole.no/skolene/), som finnes over hele verden og som er basert på Steiners ideer om læring og undervisning. Antroposofien har et menneskesyn som tilskriver alle mennesker en sunn kjerne, noe som ble sentralt i Königs terapeutiske tilnærming til utviklingshemning. Karl König arbeidet videre med flere ideer som Steiner hadde presentert, ikke minst helsepedagogikken, som er en pedagogikk rettet mot barn med ulike typer utfordringer (Edlund 2010). Camphill-landsbyene ville realisere flere av Steiners ideer. En av ideene var biodynamisk landbruk, som er holistisk og bærekraftig landbruksvirksomhet som ser på naturen som en helhet som skal bli respektert og akseptert. En annen ide var sosial tregrening, som er en tanke om samfunnsorganisasjon som tilskriver et samfunn tre sfærer, en åndelig sfære, en legal sfære og en økonomisk sfære. Til hver sfære ble det knyttet et ideal: frihet i det åndelig/spirituelle, likhet i den rettslige sfæren og broderskap for den økonomiske sfæren.

I 1927 møtte Karl König den antroposofiske legen Ita Wegman som introduserte ham for steinerpedagogikken. Fra 1929 har han arbeidet som barnelege ved Pilgramshain, et steinerpedagogisk hjem for barn med spesielle behov. Da han ble fratatt legetillatelsen av de nazistiske myndighetene i 1936 forlot han Tyskland og åpnet sitt eget legekantor i Wien. I denne tiden studerte han tekster og foredrag av Rudolf Steiner sammen med en gruppe unge jøder. Sammen hadde de planer om å starte et helsepedagogisk senter basert på antroposofi i Wien, men da nazistene invaderte Østerrike flyktet flere av dem til England, og i 1940 åpnet de *Camphill Community for Children in Need of Special Care*, en skole og livsfellesskap for barn med utviklingshemning. Camphill fikk navnet sitt fra *Camphill House* ved Aberdeen som var den første bygningen gruppen brukte til terapeutisk virksomhet (Müller-Wiedermann, 1996).

König mente at menneskeverdet hadde blitt redusert til kriterier som rase og vitalitet. Eugenikkene hadde i mellomkrigstiden utarbeidet en ideologi som ville optimere folkehelsen og redusere eller utrydde arvelige sykdommer gjennom tvangssterilisasjon og fødselskontroll og nazistene tok ideologien til sin ytterste konsekvens ved å overføre tanken til hele folkeslag (Edlund 2010). König ville skape en motvekt mot denne utviklingen ved å ta hånd om de mest hjelpeløse, barn med utviklingshemning, og fant i antroposofien et grunnlag for et

menneskesyn som så en indre verdi i hvert individ som ikke kunne forminskes. Selv sympatiserte han sterk med de utviklingshemmede, og hadde flere opplevelser i sitt eget liv som gav ham innsikt i hva det vil si å være ekskludert fra felleskapet. Han var selv født med en klumpfot og måtte forlate både Tyskland og Østerrike grunnet sin rase, og da han først kom til England så myndighetene der på ham som en *Enemy Alien* og han satt internert i flere måneder før de slapp ham fri (Müller-Wiedemann 1996).

I begynnelsen var Camphill internatskole og hjem for barn med spesielle behov, men da disse vokste opp og ikke lenger trengte undervisning, men et arbeid og et livsfelleskap hvor de kunne finne tilhørighet, ble *Botton Village* startet i 1955, den første Camphill landsby for voksne mennesker med utviklingshemning.

Mye av det ideologiske grunnlaget, menneskebildet og den helhetlige tilnærming til livet og verden ble overført fra skolene til landsbyene men allikevel mente König at en helt annen holdning trengtes i landsbyene enn på skolene. König mente at barna skulle få behandling på grunnlag av individuell diagnostikk, mens medarbeiderne i landsbyene skulle overse diagnoser i møte med beboerne. Tanken var at man skulle fremme det friske i hvert menneske og en mentalitet som så diagnoser i voksne medmennesker ville begrense det voksne menneske. Det var også en annen oppgave man hadde i forhold til de voksne enn med barna, og man hadde ikke den samme autoriteten til å oppdra dem eller kurere dem som man hadde med barn. Medarbeiderne skulle ikke være lærere, pleiere eller oppdragere, men medmennesker. Selv om på visse områder skillet mellom beboer og medarbeider var tydelig, skulle man være bevisst på de områder skillet ikke eksisterte (König, 1998:16).

Det var denne impulsen som Margit Engel fremfor alt ville ta med til Norge da Vidaråsen i Andebu ble startet i 1966. Hun hadde vært ansatt som lege ved Emma Hjort hjem i 1964 og mente at her fikk barn med utviklingshemning omsorg og opplæring men deretter ble sendt til institusjoner hvor det ikke var meningsfylt arbeid eller felleskap.

6.1 Oppbygging av en landsby

Margit Engel og gruppen rundt henne mente at de unge voksne skulle få arbeide til gode for andre og bruke det de hadde lært. Camphill ville skape en levemåte som var bedre for mennesker med utviklingshemning og mente at en roligere hverdag var sunnere og bedre tilpasset deres behov. Man ville oppnå dette ved å unngå maskiner i dagliglivet og senke farten i verkstedenes produksjonsprosesser.

Sentralt stod tanken om at en sosialterapeutisk virksomhet ikke bare var terapeutisk for beboerne men også for medarbeidere. Camphill modellen ble sett på som en måte å arbeide mot dette. Beboerne var ikke pasienter, men individer som forlangte med sine spesielle behov at samfunnet utviklet seg i en medmenneskelig retning. Andre ideer som ikke var spesielt knyttet til omsorg, som økologisk landbruk og behovsbasert lønn var sterke motivasjoner for pionerne i Norge (Parmann 1996), og ble en måte å styre fellesskapet mot idealer som ville være en sunn impuls for samfunnet i sin helhet.

I de fleste Camphill-landsbyer i Norge og verden rundt finner man igjen tre komponenter som er med på å forme livet der, og som gjør at man kjenner at man er i en av disse landsbyer (Christie 1992). Her skal jeg gi en kort oversikt over disse tre komponenter, og to av dem skal jeg utdype i kapittelet om Vidaråsen.

Husfellesskap: Et særpreg ved Camphillbevegelsen er at medarbeider og beboere lever sammen i husfellesskap, og de første tiårene var det et ideal at det skulle ligne storfamilier. I dag har dette idealet forandret seg noe og på Vidaråsen har både medarbeidere og beboere mulighet til å bo i egne leiligheter eller ha flere privatrom. Hovedfokuset ligger fortsatt på fellesskapet, og selv om man bor i egen leilighet er man oftest knyttet til et husfellesskap hvor man kan være med på middager og ha sosialt samvær.

Verksteder: De fleste Camphill-landsbyer har velorganiserte verksteder og et godt arbeidstilbud for ulike mennesker med ulike evner. Verkstedene i Camphill-landsbyer kjennetegnes av en stor grad av tilretteleggingsmuligheter og kreative elementer både i produksjonsprosessen og i det endelige produktet.

Kulturliv: Meget viktig var og er kulturlivet. Særlig skuespill ble innøvd og fremført ved de fleste høytider. Gjennom slike skuespill får beboere og medarbeidere en egen opplevelse av høytidene, vise seg fra en annen side enn vanlig og ikke minst opplevelsen av å skape noe sammen. Men også mer individuelle festdager som bursdager eller bryllupsdager blir feiret i og av fellesskapet (Christie 1992).

6.2 Vidaråsen – bofellesskap, arbeidsliv og kultur

Pionerne som gikk sammen om oppbygging og etablering av Vidaråsen i 1966 var fire sterke, vidt forskjellige mennesker. Edlund skriver i boken «Kulturøyer» at det var et viktig element at disse pionere hadde så ulike bakgrunn og personlige motiver i forhold til Vidaråsen fordi kontaktene fra de miljøene de var knyttet til kunne brukes og benyttes under oppstarten (Edlund 2010). Ved siden av Margit Engel stod Ivan og Phyllis Jakobsen som kom fra

Amerika hvor Ivan hadde arbeidet som journalist og Phyllis jobbet for Walt Disney. I Norge drev Ivan målrettet PR-arbeid og var i en periode sekretær for Trygve Lie i FN, mens Phyllis jobbet på Hestafivel helsepedagogisk skole. Den fjerde pioneren var Trygve Thornæs som gav opp sitt eget bilverksted for å flytte til Vidaråsen og som tok seg av det praktiske (Parmann 1996).

Vidaråsen var ikke den første antroposofiske virksomhet som ble startet i Norge. Allerede i 1938 ble Granly Stiftelse etablert, et barnehjem som senere ble gjort om til et voksent hjem og i 1954 ble Stiftelsen Helgeseter startet, til å begynne med et tilbud for barn, men ble senere rettet mot voksne (Edlund 2010).

Landsby-impulsen traff tidsånden på 60-tallet med den store idealismen på alle områder. En av pionerne, Ivan Jacobsen, så i Camphill sosialismen i praksis (Parmann 1996) og flere unge rundt omkring ble oppmerksom på dette aspektet av Camphill. Ingen på Vidaråsen skulle arbeide for å tjene penger, alle lønningene gikk i en felles pott som skulle brukes der det trengtes mest. Alle medarbeidernes behov skulle dekkes av fellesskapet og utover det fikk alle litt «lommepenger» til personlig bruk. Siden medarbeiderne ikke ble betalt for arbeidet i vanlig forstand bidro dette lønssystemet til å frigjøre midler til byggeprosjekter, men også til å viske ut skillet mellom beboer og medarbeider, da ingen ble betalt for å være med den andre (Christie 1992).

I dag er det 21 hus på Vidaråsen, i noen bor det kun medarbeidere og deres familier, mens de andre blir drevet som mer tradisjonelle familiehus der beboere og medarbeidere bor i kollektiv.

6.3 Bofellesskapene

Den opprinnelige ideen til Karl König var at bofellesskapene i Camphill landsbyene skulle ligne familier. Dette var oppsiktsvekkende på 60-tallet og flere avisartikler viser hen til at landsbyhusene ikke opplevdes som institusjonsbygg men heller som vanlige familiehus (Edlund 2010). Dette hadde blant annet å gjøre med at husene skulle være hjemmekoselige med mange bilder på veggene, blomster i vinduskarmen og duk og stearinlys på bordene. Rommene skulle være varme.

Oftest var det et gift par som var de øverste ansvarlige i hvert hus. Selv om beboerne skulle møtes og behandles som voksne og leve så selvstendig som mulig, kaltes de ansvarlige i hvert hus gjerne for husmor og husfar (Edlund 2010). Hele formen skulle stimulere et samhold som var dypere enn det man fant i de statlige institusjonene hvor profesjonelle relasjoner var det

ideelle. I Camphill skulle man bo i virkelige hjem, med alt som hørte til dette. Hadde husforeldrene egne barn, var disse med i husfellesskapet og ofte ble tatt vare på av både beboere og medarbeidere. Man mente det var sunt for beboerne å se barn vokse opp, og små barn presenterte for mange beboere en mulighet for å ta vare på noen som var mer sårbare enn dem selv. Christie skrev i sin bok om Vidaråsen at blandingen av familieinstitusjon og den terapeutiske institusjonen førte til en rik hverdag som ga trygghet og forutsigbarhet til beboerne (Christie 1992).

Ansvar for hus eller verksted, og ofte begge deler, krevde mye av medarbeiderne og det ble tydelig at mange valgte å nedprioritere barnas eller familiens behov. Som noen eldre medarbeidere kunne fortelle, var det i de tidlige årene heller ikke uvanlig at medarbeidere måtte flytte til andre hus på kort varsel om dette ble sett på som nødvendig for fellesskapets beste. Dette er blitt uvanlig, og bofellesskapene har forandret seg for å gi plass til individuelle behov.

6.4 Arbeidets betydning i landsbyen

Da de første beboerne kom til Vidaråsen omfattet stedet ikke mer enn ett hus, Bakke Gård. Under oppbyggingsfasen var det nok å gjøre, og både beboere og medarbeidere trengtes i driften av landsbyen. På Vidaråsen var arbeid i en vid forstand meget viktig. Gjennom arbeidet skulle beboere så vel som medarbeidere yte noe som var til nytte eller glede for andre. I den forstand kunne arbeid være så mangt. Renhold og matlaging i de enkle familiehusene for eksempel, var en oppgave for en del beboere, særlig i de tidligere år. Det ble lagt opp til at beboere ikke jobbet i det huset de bodde i men i et annet hus, slik at den siden av arbeidslivet, der man går hjemmefra på jobb, ble opprettholdt (Christie 1992). Det de fleste verksteder hadde til felles, var at de som jobbet der opplevde tilhørighet og mestring, hvor liten oppgaven enn måtte være.

Noen verksteder, som gartneriet, gården og meieriet produserte til egenforbruk mens andre som snekkeriet og dukkeverkstedet produserte til salg. Ettersom Vidaråsen vokste kom det flere verksteder med flere muligheter til varierte arbeidsoppgaver, og opp igjennom årene har mange forskjellige verksteder blitt drevet på Vidaråsen.

Edlund påpeker at under ansvarsreformen ble boligene fremhevet som noe som ville skape en opplevelse av tilhørighet for beboere (Edlund 2010). På Vidaråsen hadde arbeidet fått denne betydningen. Tanken var at en meningsfull oppgave som var nyttig for fellesskapet rundt ville

gi både beboere og medarbeidere en dypere opplevelse av tilhørighet og gi mening og verdsetting (Christie 1992).

Som jeg skrev tidligere, forsøkte man på Vidaråsen å senke farten i hverdagen og satse på manuelle oppgaver for beboerne. Selv om bruk av maskiner har blitt vanligere på Vidaråsen og i Camphill finnes det fortsatt mange oppgaver som ikke forutsetter høye motoriske eller kognitive ferdigheter og som er oversiktlige og til nytte for andre.

I dag er arbeids- og utdanningstilbudet på Vidaråsen bredt og mangfoldig. Til egenforbruk er det fremdeles en gård, et gartneri og et meieri, men også et bakeri og et urteverksted. Til salg er det fortsatt et snekkeri, men også veveri og toveverksted. Det er mange muligheter for å bruke sin kreativitet for beboerne. Produktene blir solgt på Åpen Dag og Julemarkedet, da Vidaråsen inviterer alle som vil til å komme og se seg rundt i landsbyen.

I tidsskriftet *Landsbyliv* som blir gitt ut av Sosialterapeutisk forbund skriver Maria om sin arbeidserfaring på gården: «Jeg har jobbet i hønsesus. Der gjorde jeg det rent og fint for hønsene. Jeg gav dem mat og vann. Vi støvsugde inne i hønsesuset også» (Maria, 2018, s. 36) Enkle oppgaver som skaper en opplevelse av mestring og det å være til nytte for andre.

I dag er Vidaråsen en del av den internasjonale Camphillbevegelsen, med virksomheter i både Amerika, Europa og Asia. Når det gjelder det faglige nettverk er Camphill del av det antroposofiske sosialterapeutiske fagfeltet under ledelse av «Konferenz for helsepedagogikk og sosialterapi ved Goetheanum, Dornach» (inclusivesocial.org).

I de foregående kapitler har jeg beskrevet ulike tilnærminger til omsorg for mennesker med utviklingshemning – men hva innebærer det å leve med en utviklingshemning?

7. Hva vil det si å ha en utviklingshemning?

For å forstå hva utviklingshemning er, vil jeg trekke inn «Normalitet og avvik» av Ivar Morken (2012), som kan fungere som bakteppe for forståelsen av funksjons- og utviklingshemning. Morken beskriver forskjellige forståelser av normalitet som for eksempel kulturell normalitet, politisk normalitet og økonomisk normalitet, og gjennom dette viser han hvor lite som må til for å avvike fra det som regnes som normal. Han presenterer ulike måter å forstå og fastslå utviklingshemning på, og tar utgangspunkt i «avviket» fra det som forstås som «normalt». Avvik i seg selv betyr ikke at det foreligger en funksjonshemning men når avviket skaper utfordringer i forhold til samfunnet og omgivelsen slik at man ikke kan benytte seg av allmenne tilbud er man hemmet i disse områdene (Morken 2012). Han skriver at «Funksjonshemning forklares gjerne som et misforhold mellom miljøets krav og de

individuelle forutsetningene» (Morken 2012, s. 62) noe som fører til konklusjonen at man for å kunne beskrive og forstå funksjonshemming må forstå det sosiale liv og samfunnets forståelse av normalitet og avvik.

Utviklingshemning er en overordnet betegnelse som sammenfatter ulike diagnoser som karakteriseres av nedsatt kognitiv funksjon og språklige eller sosiale vansker. Årsaken kan være en genetisk feil, en skade under svangerskapet eller rundt fødselen. Grensen for å få diagnosen utviklingshemning går opp til 18 år, slik at hjerneskader oppstått før det går også innunder diagnosen (Gomnæs og Rognhaug 2012).

For å stille diagnosen utviklingshemning er det satt opp tre kriterier som går på utfordringer i daglige gjøremål, en IQ under 70 og, fra et medisinsk synspunkt, at utviklingshemningen har oppstått mellom unnfangelsen og det 18. leveåret, altså i utviklingsperioden (NOU 2016:17, s. 27). I enkelte tilfeller kan årsaken være miljørelaterte skader hos barn som ut i fra miljørelaterte omstendigheter ikke får utviklet seg optimalt (Gomnæs og Rognhaug 2012). Selv om utviklingshemning er den overordnede diagnosen, har de fleste mennesker som faller i denne kategorien en diagnose som spesifiserer utviklingshemningen, som for eksempel Downs syndrom eller autisme.

Den Internasjonale statistiske Klassifikasjonen av Sykdommer og relaterte Helseproblemer (ICD-10), har gradert utviklingshemning i seks nivåer, fra lett utviklingshemmet til dyp utviklingshemmet. I følge WHO (World Health Organization) er 85% av de som har diagnosen utviklingshemning, lettere utviklingshemmede. Det er store variasjoner i forhold til funksjonsnivå og selvhjulpenhet i denne gruppen, og det blir oppfattet som problematisk å se på mennesker med utviklingshemning som en «ensartet gruppe» (NOU 2016:17, s. 27).

Noen utfordringer viser seg til å være felles hos de fleste mennesker med utviklingshemning. En av de handler om å kunne se og forstå sammenheng. Elever vil da ha utfordringer når det kommer til grunnleggende skrive, regne og leseferdigheter, voksne når det kommer til abstrakte tanker og anvendelse av tidligere lærte ferdigheter i en annen kontekst enn læringssituasjonen. Det andre er sosiale utfordringer som oppstår i møte med andre mennesker. Mennesker med utviklingshemning ofte er konkret og eksplisitt i deres måte å uttrykke seg på, og har det ut ifra dette vanskelig å lese og forstå indirekte signaler fra andre (NOU 2016:17, s. 28), slik at de kan virke for eksempel hensynsløse eller oppleves som påtrengende.

Dette skaper i mange tilfeller problemer for mennesker med utviklingshemning i møtet med samfunnet. Det vil si at de ikke bare har behov for fysisk tilrettelegging, men også når det gjelder samfunnets krav og normer. Man skal kle seg riktig, snakke ordentlig og forståelig og følge strømmen. Wolfensberger, som har gjort sine forskninger rundt marginaliserte grupper, har kommet med teorien om verdsette sosiale roller for å høyne verdsettingen til disse gruppene, men fant snart at det handlet like mye om samfunnet, det vil si alle mennesker rundt disse grupper, og at holdningen her måtte endres (Askheim 2016). Men hva ville denne holdningen være?

I boken «Vernepleiefaglig teori og praksis – sosialfaglige perspektiver» (2011) presenterer Owren *Gap- eller misforholdsmodellen*, en modell som tar inn samspillet mellom omgivelser og individet. Denne modellen legger vekt på at funksjonshemning ikke er en egenskap ved individet men noe som skapes i møtet mellom individet og samfunnets krav. Konteksten spiller en viktig rolle siden en person kan være funksjonshemmet i en bestemt situasjon uten å være funksjonshemmet i en annen. Riktig tilrettelegging i konkrete hverdagslige situasjoner kan gjøre personen mindre funksjonshemmet i akkurat disse. Mennesker med funksjonshemning ville ha ut i fra denne modellen størst utbytte av tilrettelegging i hverdagslige situasjoner som kompensasjon for misforholdet mellom personens evner og samfunnets krav (Owren 2011).

I likhet med Morkens beskrivelse av normalitet og avvik, som jeg nevnte innledningsvis i dette kapitlet, handler Gap-modellen om et overordnet perspektiv på utfordringer i møtet mellom individ og samfunn. Det trenger ikke å foreligge en funksjons- eller utviklingshemning for at man avviker fra normen i samfunnet, det kan være så mye annet. For mennesker med utviklingshemning går avviket oftest på nedsatte kognitive evner og vansker i sosiale sammenheng.

7.1 Ungdom med utviklingshemning

Da normaliseringstanken ble presentert for samfunnet begynte reformeringen av omsorgstilbudet for mennesker med utviklingshemning. Jeg skrev om hvordan de unge som søker seg til Vidaråsen i dag har vokst opp etter ansvarsreformen. De har dermed hatt en oppvekst innenfor sin familie og muligheten til å gå på den lokale skolen. Under oppveksten har nok mange av dem kjent på at de er annerledes enn andre ungdommer. Tronvoll beskriver i kapitlet «De jevnaldrendes betydning for utvikling av selvoppfatning» (Tronvoll 1998) hvordan integrering i vanlig skole kan skape dilemmaer for mange barn og unge med

utviklingshemning. Et viktig aspekt ved alle barns utvikling er de jevnaldrenes betydning. Ved å være sammen med jevnaldrende utvikler barn en uformell sosial kompetanse. Unge med utviklingshemning etter 10-12 årsalderen finner denne type relasjoner heller i spesialskolemiljøet enn i vanlig skole (Tronvoll 1998). Tronvoll mener at dette er fordi barn med utviklingshemning ikke finner de samme likhetstrekk blant barn uten utviklingshemning, og det er vanskelig for dem å komme i god nok kontakt med disse for å kunne profitere av samhandlingen fordi skillet mellom dem og de vanlige blir så tydelige (Tronvoll 1998). Lühr og Nilsson hever frem at det er akkurat i ungdomsårene at det blir tydelig for mange unge med utviklingshemning hva det har for konsekvenser for deres liv å ha en utviklingshemning og leve med den. Akkurat i puberteten, en alder der det er så viktig for unge å være sammen med likeverdige, med jevnaldrende, i denne alderen skal unge med utviklingshemning begynne å forstå og akseptere at de er annerledes enn andre (Nilsson og Lühr 1998)

Det er tøft å være ungdom generelt, man skal finne sin identitet og ta valg når det gjelder studie, utdanning og arbeid. For mennesker med utviklingshemning innebærer det ofte skuffelser. Tiltak og tjenester som de mottar er ofte basert på deres utviklingshemning og diagnose og ikke på deres egne interesser og ønsker (Kittelsaa 2011).

Selv om ett av de åtte kriteriene til normaliseringsprinsippet er at mennesker med utviklingshemning har rett til aldersadekvate erfaringer, er det først i de siste ti-årene at man i fagfeltet begynte å bli oppmerksom på at beboere skulle kunne få lov til å være ungdom, at det er viktig også for dem og deres utvikling å ha opplevelser som å gå på shopping med venner.

Tidemand-Andersen har over flere år hatt samtaler med unge mennesker med Downs syndrom og forteller i boken «Er jeg ungdom eller har jeg Downs syndrom?» om hennes erfaringer og refleksjoner. Hun legger frem et bilde av ti ungdommer som lærer om hvordan å sette ord på følelser og hvordan å mestre utfordringer i livet. Og viktigst er kanskje å føle seg bra som den man er. «God selvfølelse kommer når man er trygg, når man mestrer det man synes er viktig å mestre, og når man er til nytte» (Linde 2012, s.49). Det som ellers kommer frem er at de opplever seg selv som vanlige og gjør vanlige ting som andre ungdommer, som å gå på shopping eller møte venner. Dette samsvarer med Kittelsaas erfaringer om at unge mennesker med utviklingshemning i sin selvforståelse oppfatter seg oftest som helt normale med litt hjelpebehov på noen områder (Kittelsaa 2007).

7.2 Hva møter de unge voksne på Vidaråsen i dag?

«Det ble for ensomt hjemme. Jeg er en sosial person. Jeg liker ikke å være alene» (Skålholt 2013, s. 9). Dette er et sitat av Ola, 22 år, som på det tidspunktet nettopp hadde flyttet til Vidaråsen.

Som jeg skrev i innledningen til oppgaven, kommer det i dag mange unge beboere på prøvebesøk til Vidaråsen for å finne ut om de kunne tenke seg å leve og arbeide her. De har hatt en oppvekst innenfor normaliseringstradisjonen, det vil si integrert i barnehage og skole. Noen har bodd hos foreldre helt til de søker seg til Vidaråsen, andre har bodd i noen år i en kommunal bolig, altså i egen leilighet innenfor et større bofellesskap. De har hatt sysselsetting og forskjellige tilbud om dagaktiviteter. Etter min erfaring ønsker disse unge mennesker å finne likesinnede og søker etter fellesskap. Det er ikke så rart, da dette er noe som alle unge voksne leter etter. Som ung voksen vil man utforske verden, møte nye mennesker og finne sin identitet og sin plass i samfunnet. Hva er det da ved Vidaråsen som blir attraktiv for så mange unge beboere? Et mulig svar ligger nok i det, at mange beboere finner på Vidaråsen et miljø der alle, både medarbeidere og beboere, går sammen om driften av landsbyen, både på verkstedene og i husene. De blir inkludert i målet med landsbyen og til en viss grad delaktig i driften av stedet. Det er et inkluderende, flerkulturelt samfunn, med mange muligheter til å leve et sosialt liv sammen med mange mennesker, utforske sine egne interesser og å ha meningsfulle oppgaver i driven av landsbyen.

Det de også finner på Vidaråsen i dag er en arbeidsplass med utdanningsperspektiv. I SOR-rapport står det et intervju med en beboer som forteller at han vil bli baker og at han har blitt lærling på bakeriet på Vidaråsen med 2 års læretid (Skålholt 2013, s. 9). Men om en ung beboer ikke ønsker å ta en hel utdanning innenfor et yrke, er arbeidstilbudet på Vidaråsen fleksibelt, og nokså tiltrekkende for mange unge da det er muligheter for å lære et arbeid uten en formell utdanning, og da det er så mange forskjellige jobber og verksteder kan man forvente å prøve seg innen mange forskjellige yrker.

På Vidaråsen i dag har det blitt et stort fokus på de unge voksne. Nå er det hus og bofellesskap spesielt tilpasset disse, slik at beboere kan leve med jevnaldrende. Delt og personlig ansvar er som alltid lagt vekt på, og man vil være med på å ta vare på sitt eget hjem, både fellesarealer og private rom. Det finnes egne unge voksne grupper som fokuserer på aktiviteter og typer sosialisering og trening i daglige aktiviteter som er tilpasset disse. Også «Kvinnegruppe» og «Gentlemansklubb» er et tilbud for respektive kvinner og menn hvor beboerne har samtaler

om kroppen, seksualitet og hva det vil si å være en voksen kvinne eller mann sammen med sine felles beboere og medarbeidere.

Når det gjelder fritidsaktiviteter så finner unge voksne på Vidaråsen både de tradisjonelle kulturkveldene for hele landsbyen med foredrag og konserter, men også «kinosk» (kiosk og kino) på fredager hvor det vises film på storskjermen i den store forsamlingsalen.

I dag er det et faktum at en viktig del av livet til mange unge beboere foregår på sosiale nettverk og mobiltelefoner. De holder kontakt med venner og familie på en daglig basis, og Vidaråsen har installert trådløst nettverk i alle hus.

Vidaråsen har tilpasset seg til tidene, og aksepterer at det er hver persons rett til å bestemme selv om de vil delta på sosiale medier, og om de vil ha et forhold til mobiltelefoner og datamaskiner. Unge beboere kommer gjerne med datamaskiner og fjernsynsapparater som de ønsker å benytte seg av, og får lov til dette, så lenge det er på privatrommene sine.

Fellesarealer skal fremdeles være steder hvor man bruker tid på å være sammen, og det er kanskje først og fremst det sosiale aspektet ved Vidaråsen som virker tiltrekkende på unge voksne med utviklingshemning.

8. Vidaråsen sett i lys av normalisering, VSR og inkludering

I det følgende skal jeg veie Camphill-landsbymodellen opp til de introduserte prinsippene om normalisering, verdsatte sosiale roller og inkludering, for å se hvor de samsvarer og hvor ikke.

8.1 Vidaråsen i forhold til normaliseringsprinsippet

Det første kriteriet i Nirjes formulering av normaliseringsprinsippet er normal døgnrytme. Dette oppfyltes på Vidaråsen til en viss grad. Det var arbeidstilbud og oppgaver til alle på Vidaråsen, og alle måtte stå opp om morgnen for å starte med de daglige gjøremål, men et viktig poeng hos Nirje var at mennesker med utviklingshemning skulle kunne skifte arena ved å reise eller gå til skole eller jobb, og treffe andre mennesker underveis. Christie beskriver i boken «Bortenfor anstalt og ensomhet» at dette skjedde daglig på Vidaråsen, i og med at beboere gikk fra husene til verkstedene, og han poengterer at det er alltid noen man møter og veksler noen ord med (Christie 1992, s. 95).

I dag er situasjonen nesten den samme, selv om boligene og verkstedbygg er på samme areal, skjer det møter mellom mennesker til alle tider.

Slik Nirje beskriver det er det viktig at arbeid, hjem og fritidsaktiviteter skjer på forskjellige steder, og selv om Vidaråsen er et stort område med flere bygg og arbeidsplasser, skjer store

deler av livene til beboerne innenfor stedets grenser og rammer. Det er mulig for kritikk på dette punktet, selv om det kan sees på som positivt i forhold til integrering i den forstand at beboere får operere innenfor en samfunnsstruktur de forstår og aktiv tar del i.

Når det gjelder det andre kriteriet, normal ukerytme, fantes det arbeid for beboerne i andre bygg enn de bodde. I starten fantes det begrenset rom for arbeid, og det var nødvendig å bruke plassen som var til rådighet til ulike formål, men det var et markert skille mellom arbeidstid og fritid (Christie 1992). Utover 60-tallet ble det bygget flere hus og verkstedbygg, og det ble normen å arbeide et annet sted enn man bodde. Også ved dette punkt kan man si at alle aktiviteter foregikk i samme miljøet, men man kan spørre seg om hvor sterkt beboere opplevde det som begrensende, fordi de kunne gå selvstendig til verkstedene, da Vidaråsen var et oversiktlig sted.

Festivaler og høytider spilte en viktig rolle på Vidaråsen. Alle kristne høytider ble feiret med kulturelle og sosiale aktiviteter. For de beboerne som ikke reiste på ferie til eller med familien ble det organisert felles ferieturer så at også det tredje kriteriet kan sies å være oppfylgt, både på 60-tallets og dagens Vidaråsen.

Ved å flytte til Vidaråsen fikk beboere flytte hjemmefra på lik linje med andre unge voksne og starte sitt eget liv uavhengig av foreldre. Dette sammensvarer med det fjerde kriteriet i Nirjes normaliseringsprinsipp som sier at mennesker med utviklingshemning skal ha mulighet til å gjøre aldersadekvate erfaringer og at det er viktig å oppleve et skille mellom barndom og voksenliv. Når beboere flyttet til Vidaråsen fikk de starte sitt eget liv innenfor et fellesskap som var tilrettelagt deres forutsetninger. De fikk et nytt sosialt nettverk og arbeid de kunne utføre og identifisere seg med.

Man kan stille spørsmål ved boformen i landsbyen, hvor husfellesskapene skulle minne om store familier og husansvarlige skulle ligne mor og far som inspirerer en autoritetsfølelse og trygghet innenfor en familiær ramme. Selv om beboerne fikk flytte hjemmefra, ble de kanskje ikke helt ansett som selvstendige voksne (Edlund, 2010). For eksempel ble spørsmål om seksualitet og trostilhørighet ikke tematisert. Slik jeg har hørt fra langtids-medarbeidere på Vidaråsen, var det ikke lagt vekt på å spørre etter beboernes ønsker, noe som kan peke mot at de ikke fullt ble respektert som voksne individer. Dette har man blitt mere bevisste over de siste 20 årene, og slik jeg så det i min tid på Vidaråsen, er det i dag normalt blant beboerne å velge selv hva de vil bruke fritiden på, hvilke kulturarrangementer de vil dra på eller om de vil bruke ettermiddagen på å sitte hjemme og slappe av. Ut ifra dette kan man tenke seg at 60-tallets Vidaråsen kunne blitt kritisert i forhold til det femte punktet på Nirjes liste som omhandler valg og ønsker.

Det sjette kriteriet som handler om normal omgang med det andre kjønn blir i stor grad realisert på Vidaråsen, og ble det helt fra starten av. Møtet mellom kjønnene var tilstede i alle aspekter av det daglige livet. I husene bodde menn og kvinner under samme tak, med delt kjøkken, stue og baderom. På verkstedene arbeidet de sammen. Det har vært flere kjærestepar blant beboerne på Vidaråsen, et par ble gift på allerede på 60-tallet. Selv om beboere ikke ble oppmuntret til å ha romantiske følelser og relasjoner fantes det ingen tanke om å fornekte eller undertrykke disse følelsene, eller holde kjønnene separert. Beboere kunne selv velge sine venner fritt blant medarbeidere og andre beboere.

Medarbeidere jeg har pratet med som opplevde Vidaråsen på 60-tallet forteller også at det var lite fokus på at beboerne skulle styre sin egen økonomi, som Nirje anser som viktig for normalisering. Jeg så selv at i dag er det tilrettelagt for at beboerne skal kunne ha tilgang til sine egne penger, og på Vidaråsen kan alle beboere ta ut et visst beløp kontanter fra kontoret hver uke. Allikevel er det oversett og ofte styrt av medarbeidere, og det blir fulgt nøye med på hvem som kan bære ansvaret som følger med kontroll over egen økonomi. Det er også et økende fokus på bankkort, netthandel og nettbank, og støtte og opplæring til å ta i bruk disse mulighetene for dem som måtte ønske det.

På 60-tallet var det trange leveforhold på Vidaråsen. Det var vanlig at beboere bodde to eller tre på et rom, og alle andre rom i husene, som kjøkken, stue og bad, var fellesarealer. I forhold til det åttende kriteriet i normaliseringsprinsippet, som handler om bosted og bostandard, scorer Vidaråsen tilsynelatende lavt både i dag og slik det var de første årene. Høy konsentrasjon av beboere på et område som var mer eller mindre avskåret fra storsamfunnet gjør at Vidaråsen kan kritiseres i henhold til dette åttende kriteriet. Om dagens Vidaråsen kan man si at selv om mange beboere har kun ett privatrom, har selve standarten blitt forbedret. Man har større innflytelse over sitt egenareal, hvordan man vil innrede og hva man vil gjøre der, men man deler fremdeles baderom, kjøkken og stue, og innflytelsen over hvordan disse innredes er som oftest begrenset.

8.2 Vidaråsen i forhold til verdsatte sosiale roller

Som jeg skrev i kapitlet om verdsatte sosiale roller formulerte Wolfensberger en strategi for å øke verdsettingen av svakerestilte grupper.

Helt fra begynnelsen av Camphill-landsbyenes historie var tanken om sosiale roller sentral. Det ble ansett som sunt for beboerne å ha en tydelig definert jobb som for eksempel snekker eller bonde, og meget godt for beboerens selvfølelse og personlige utvikling å lære og mestre

nyttig arbeid (König 1998). Vidaråsen hadde mange forskjellige roller tilgjengelige, og beboernes hjelp var essensiell for at driften av stedet skulle fungere. Beboere som arbeidet på gården eller i ett av de mange verkstedene fikk utvikle tekniske og praktiske ferdigheter som tillot dem å gjøre jobben godt, og deres arbeid ble verdsatt av fellesskapet.

I husene fikk beboere ofte oppgaver eller områder de var ansvarlige for. Ved siden av å holde sine egne rom ryddige og vaske dem på lørdager, var det kanskje en som fikk ansvar for å ta matavfallet til grisene, en annen som kanskje hadde mindre førlighet skulle slukke talglyset etter middag, en annen lage kaffe om morgenen.

Det sosiale livet på Vidaråsen stimulerte også til å utvikle flere former for sosial kompetanse. Beboere skulle vite hvordan de oppførte seg ved høytidelige måltider, begravelser, bryllup. Det ble forventet at de tok på seg pene klær til bibelaften, man lærte å være så høflige og hyggelige som det lot seg gjøre.

Det var også andre roller å ta på seg. Kulturlivet tillot beboere å tilegne seg kunstneriske ferdigheter, så ved siden av å være bonde eller snekker kunne man også være maler eller dikter. I forhold til Wolfenbergers tanke om å heve den utviklingshemmedes status i samfunnet kan en se at Vidaråsen på mange måter gjorde akkurat dette, om enn i en liten sammenheng. I Camphill-landsbyen ville en beboer bli verdsatt for rollen den utøvde, spesielle kvaliteter beboeren hadde tilegnet seg som var positive ville huskes og trekkes frem. Som det kommer frem hos Parmann hadde Vidaråsen høy prestisje i samfunnet de første årene. Dette fordi det på den ene siden var oppsiktsvekkende innenfor fagmiljøet og på den andre siden den velfungerende PR-arbeid gjennom lysaksjonene og ambassadører som Nils Christie. Dette bidro til å få Vidaråsen opp i bevisstheten på folk og reflekterte tilbake på beboerne.

Unge idealister i den tiden så på det å bli medarbeider på Vidaråsen som noe verdifullt og rett og slett kult, og i perioder kunne ikke Vidaråsen ta opp flere medarbeidere (Parmann 1996). Avsluttende kan man si at beboere på Vidaråsen i høy grad utfyller verdsatte sosiale roller som hever deres status i fellesskapet på Vidaråsen, og at Vidaråsen som virksomhet bidrar til å høyne beboeres status i samfunnet. Her vil jeg minne det jeg skrev i innledningen om jubileet i 2016, og hvordan beboere stolte og selvbevisste viste seg frem på Holmenkollen Parkhotel og i Oslo.

8.3 Vidaråsen i forhold til inkludering

Man kan lett kritisere Vidaråsen når det kommer til inkludering i samfunnet. Nirjes normaliseringsideer førte fram til tankene om integrering, som skjedde og skjer på høyt nivå

på Vidaråsen da beboerne er med på alt som skjer og er velfungerende innenfor Vidaråsens rammer. Inkludering blir mer problematisk, da det nettopp skal finne sted ute i samfunnet. Sett fra dette perspektivet er Vidaråsen heller ekskluderende enn inkluderende, da beboere lever et liv fysisk adskilt fra samfunnet, og da de er velfungerende på Vidaråsen, kan det føre til en sterkere følelse av hjelpeløshet når de er utenfor stedets grenser.

Vidaråsen har allerede på 80-tallet blitt kritisert for å være selektiv når det gjelder inntak av beboere. Edlund skriver i boken «Kulturøyer» at «Landsbyen profilerte seg som et sosialt fellesskap, men fellesskapet var basert på et ufravikelig sorteringskriterium, nemlig en viss grad av arbeidsdyktighet og selvhjulpenhet, for ikke å si selvkontroll» (Edlund 2010, s. 292) og belyser noe som er et kritikkpunkt ved landsbyene når det kommer til integrering og inkludering. Hvor inkluderende er dette fellesskap når ikke alle kan være med? Denne problematikken er også i dag fortsatt aktuell, opplever jeg. Det er ingen multihandikappede beboere på Vidaråsen, og omsorgshuset som ble etablert på 2000-tallet tar imot gamle landsbyboere som trenger mye fysisk pleie og kan ikke få det i et vanlig familiehus. Omsorgshuset er bemannet med ansatte som ikke bor på Vidaråsen og jobber vanlig turnus.

Når det kommer til tilgang til offentlige samfunnsarealer så vet jeg av den tiden jeg bodde på Vidaråsen at beboerne tok turer på egenhånd til nærliggende steder, men det er langt ifra mange. Til tross for at Vidaråsen har en egen buss som kjører til og fra den nærmeste byen flere ganger om dagen, slik at det alltid er muligheter for å dra ut i samfunnet om man skulle ønske det, blir de fleste beboerne som oftest på stedet. De forlater det helst for spesifikke formål, som å besøke familie, eller til utflukter i regi av medarbeiderne. Man kan lure på om den nokså lange turen til byen virker mere uoverkommelig for beboere, eller om det har noe å gjøre med at Vidaråsen har et bredt aktivitetstilbud på stedet som gjør at beboernes behov for aktivitet og underholdning er dekket.

I dag er det etter min erfaring slik at beboere som mangler evne til å styre sin egen økonomi i stor grad får hjelp til å finne det de har lyst på, og beboere får mulighet og hjelp til å bruke nettbank og handle på internett, så disse delene av storsamfunnet er like så tilgjengelige på Vidaråsen som andre steder.

Vidaråsen fortsatt er en landsby og kan bli kritisert for å være et samfunn innenfor samfunnet, og at beboere lever adskilt fra normalsamfunnet, men verden har blitt mindre. Mindre i den forstand, at de unge beboere som kommer til Vidaråsen bruker sine mobiltelefoner til å holde kontakt med de de ønsker å være i kontakt med i samfunnet ellers. Man kan si at på dette område er Vidaråsen og storsamfunnet kommet nærmere hverandre. Vidaråsen ser også ut til å ha forandret seg mye for å la beboerne bli mer integrert i samfunnet. Avsluttende kan man si

at integrering er en sterkere tanke på Vidaråsen enn tanken om inkludering. Det er ikke tvil om at de beboere som bor på Vidaråsen i dag opplever til en stor grad at de er del av et fellesskap, at de kan bestemme over sitt liv og sin fritid og at de kan velge en arbeidsplass de trives på.

9. Egen konklusjon

På hvilken måte kan et sosialterapeutisk fellesskap tilfredsstillende prinsipene om normalisering og inkludering for mennesker med utviklingshemning? Med dette spørsmålet som utgangspunkt og refleksjonene fra det forrige kapittelet i bakhodet kan man si at Vidaråsen lever på mange måter opp til de prinsipper som ligger til grunn for normaliseringsideen. Normaliseringen, som til å begynne med skulle realiseres innenfor HVPU-institusjonene, samsvarer i stor grad med den grunnleggende praksisen i landsbyen. Også integrering av beboere inn i et miljø som hadde samfunnskarakter skjedde helt fra begynnelsen av. På 60- og 70-tallet var Vidaråsen et alternativ som var mange andre institusjoner forut når det kom til normalisering og integrering.

Vidaråsen er et fellesskap som søker å viske ut forskjellene der det lar seg gjøre. Men det forutsettes at de som søker seg dit for å bli medarbeider eller beboer i utgangspunktet kan bære noe av opplegget. Jeg stiller stort spørsmålstegn ved akkurat dette i dag. Jeg kan se hvordan den daglige driften av landsbyen er avhengig av at beboere er oppegående og selvhjulpne i stor grad, men finner det vanskelig å utestenge for eksempel multihandikappede fordi de ikke passer normen på Vidaråsen. Dette synes jeg er problematisk i forhold til tanken om inkludering.

Allikevel kan man se at Vidaråsen er et sted hvor de mennesker med utviklingshemning som passer inn, kan være med på å utvikle og søke etter fellesskapsformer som går på deres premisser. De vil oppleve verdsetting og mestring i hverdagen og de vil ha et sosialt nettverk rundt seg som de kan feire høytider og fester med.

Her vil jeg også komme tilbake til noe jeg skrev i innledningen, nemlig at Vidaråsen og Camphill-landsbyene lar mennesker med utviklingshemning ha et liv som utspiller seg mellom mer enn bare omsorgspersonale, familie og andre beboere, men også med mennesker fra hele verden som kommer og lever der, for kortere eller lengre perioder, fordi de selv søker en annen måte å leve på. Jeg ser særlig blant de unge beboere at de vil lære seg engelsk, eller oppfriske det de har lært tidligere for å kunne hjelpe med oversettelse når det trenges.

Som vi har sett er ikke Vidaråsen et tilbud som passer alle, men det Vidaråsen burde absolutt ansees som, er et godt alternativ for mange mennesker med utviklingshemning, og selve tilbudet i samfunnsperspektiv bidrar til fleksibilitet og mangfold når det kommer til valgmuligheter for mennesker med utviklingshemning.

Litteraturliste

- Anthroposophic Council for Inclusive Social Development. <https://inclusivesocial.org/>
- Askheim, Ole P. (2016): *Fra normalisering til empowerment*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Brevik, I. og Høyland, K. (2007): *Utviklingshemmedes bo- og tjenestesituasjon 10 år etter HVPU-reformen*. Norsk institutt for by- og regionforskning. Hentet fra: <http://www.hioa.no/extension/hioa/design/hioa/images/nibr/files/filer/Samarbeidsrapport%20nibr-sintef%20-ivar.pdf>
- Castberg, R. (2013): Den kronglete veien til et tilbud i landsby. *SOR- Rapport 2013(5)*, s. 14-19. <http://www.samordningsradet.no/pop.cfm?FuseAction=Doc&pAction=View&pDocumentId=53041>
- Christie, N. (1992): *Jenseits von Einsamkeit und Entfremdung*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben
- Edlund, B. (2010): *Kulturøyer. Antroposofiske tiltak for mennesker med spesielle behov 1924 – 1990*. Oslo: Antropos
- F.N. (2006): *Konvensjon om rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne: Vedtatt av De Forente Nasjoner den 3. desember 2006, ratifisert i Norge den 3. juni 2013*. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/sla/funk/konvensjon_web.pdf
- Gomnæs, U.T. og Rognhaug, B. (2012): *Utviklingshemning – mangfold og lærehemning*. I: Befring, E. og Tangen, R. (red.) «*Spesialpedagogikk*» Cappelen Damm Akademisk 2012, s. 358-407
- Kittelsaa, Anna M. (2011): *Vanlig eller utviklingshemmet?* Bergen: Fagbokforlaget
- König, K. (1998): *Impulser for en sosial fremtid*. Oslo: Antropos
- Müller-Wiedemann, Hans (1996): *Karl König*. Aberdeen: Camphill Books
- Naku.no (u.n.) (2019, 1. januar). *Fra institusjonalisering til deinstitutionisering til reinstitusjonalisering og usynliggjøring?* Hentet fra: <https://naku.no/node/5633>.
- Nirje, B. (1969): *The Priziple of Normalization and its Human Rights Implements*. Hentet fra: https://www.canonsocialwerk.eu/2008_inclusie/The%20Normalization%20Principle%20and%20Its%20Human%20Management%20Implications.pdf
- Nilsson, B. og Lühr, E. (1998): «*Sammen blir vi voksne*». I Nilsson, B. og Lühr, E. (red) *Ungdomstid, funksjonshemning, løsrivelse*. Oslo: Kommuneforlaget

- NOU 1985:34 (1985): *Levekår for psykisk utviklingshemmede*. I Sosialdepartementet. Hentet <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/odn/tmp/2002/0034/ddd/pdfv/154597-nou1985-34.pdf>
- NOU 2001:22 (2001): *Fra bruker til borger*. I Sosial- og helsedepartementet. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/1e18b045dd9346849813392b34c9cdc1/no/pdfa/nou200120010022000dddpdfa.pdf>
- NOU 2016:17 (2016): *På lik linje*. I: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon Informasjonsforvaltning. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/b0baf226586543ada7c530b4482678b8/no/pdfs/nou201620160017000dddpdfs.pdf>
- Owren, T. (2011): Funksjonsnedsettelse og funksjonshemning. I Owren, T. og Linde, S. (Red) *Vernepleiefaglig teori og praksis – sosialfaglige perspektiver*, (s. 28-42) Oslo: Universitetsforlaget
- Parmann, Ø. (1996): «*Skjebnemøter*» Oslo: Grøndal Dreyer
- Romøren, T.I. (1995): *De revolusjonære trekkene*. I Romøren, T.I. (Red) *HVPU-reformen i forskningens lys*. (s. 17-19). Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Skålholt, R. (2013): Samtale om livet på Vidaråsen. *SOR-Rapport 2013(5)*, s. 8-13. <http://www.samordningsradet.no/pop.cfm?FuseAction=Doc&pAction=View&pDocumentId=53040>
- Solum, E. (1994): «*Normalisering*» (2. utg.) Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Steinerskoleforbundet i Norge. <https://www.steinerskole.no/skolene/>
- Tronvoll, I.M. (1998): «*De jevnaldrendes betydning for utvikling av selvoppfatning*». I Nilsson, B. og Lühr, E. (Red): *Ungdomstid, funksjonshemning, løsrivelse*. (s. 27-43). Oslo: Kommuneforlaget